

І. О. Лютий

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, liutyi@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3561-2432>

В. Е. Іванюк

аспірантка кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, viktoriacamille@gmail.com

**ОПОДАТКУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДОХОДІВ В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ**

Анотація. У статті розкрито взаємозв'язки між фіскальною, соціальною та регулюючою функціями, які виконує підсистема оподаткування доходів фізичних осіб у загальній системі оподаткування. Особливу увагу звернуто на потенціал оподаткування доходів фізичних осіб щодо сприяння підвищенню рівня економічної активності населення, збалансованому оподаткуванню індивідуальних/сімейних доходів з точки зору його (оподаткування) впливу на поведінку домашніх господарств у сферах споживання (розширення платоспроможного попиту), заощаджень (стимули цільового характеру) та інвестицій (ендогенних – у власний людський капітал, екзогенних – у сферу економічної діяльності як джерело доходів). Відповідно до цього обґрунтовано основні напрями модернізації оподаткування доходів фізичних осіб в Україні з урахуванням реального стану її економіки, значної диференціації доходів та рівня життя населення. Проаналізовано переважні інструменти оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема податкову знижку та податкову соціальну пільгу. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін до відповідних статей Податкового кодексу України з метою підвищення ефективності використання зазначених інструментів. Зроблено висновок про концептуальну ваду податкової соціальної пільги, яка полягає в тому, що порядок її застосування не забезпечує в кінцевому підсумку платникові податку суму чистого доходу, яка була би не меншою за розмір фактичного прожиткового мінімуму. Застосування і податкової знижки, і податкової соціальної пільги має вибірковий характер в частині контингенту та доходів платників податку, що порушує принцип рівності усіх платників перед законом та недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, зафіксований у Податковому кодексу України. Підкреслено, що без прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб побудувати соціальну державу неможливо. Перехід до прогресивного оподаткування дасть позитивні результати лише за умов мінімізації масштабів тіньової економіки, подолання корумпованості системи податкового адміністрування, відновлення незалежності судової влади, забезпечення дієвого державного захисту прав людини та прав власності.

Ключові слова: податкова система, оподаткування, доходи фізичних осіб, податкова знижка, податкова соціальна пільга, неоподатковуваний мінімум доходів, реальний прожитковий мінімум, прогресивне оподаткування.

Рис. 1. Табл. 3. Літ. 31.

Igor Lyutyi

Dr. Sc. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, liutyi@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3561-2432>

Victoria Ivanyiuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, viktoriacamille@gmail.com

© Лютий І. О., Іванюк В. Е., 2019

PERSONAL INCOME TAXATION IN UKRAINE: CURRENT ISSUES OF MODERNIZATION

Abstract. The article reveals the relationship between the fiscal, social and regulatory functions that are performed by the subsystem of personal income taxation in the general taxation system. Special attention is paid to the potential for the taxation of personal incomes to help increase the level of economic activity of the population, balanced taxation of individual / family income in terms of its (taxation) impact on household behavior in the areas of consumption (expansion of effective demand), savings (incentives of a targeted nature) and investments (in own human capital and economic activity as sources of income). In accordance with this, the main directions of modernization of the taxation of personal income in Ukraine are justified, taking into account the real state of its economy, significant differentiation of income and living standards of the population. The preferential instruments of the taxation of personal income, including the tax rebate and tax social benefit, are analyzed. Proposals for amending the relevant articles of the Tax Code of Ukraine in order to increase the efficiency of using these tools are formulated. It is concluded that there is a conceptual lack of tax social benefits, namely that the order of its application does not ultimately provide the taxpayer with an amount of net income that would be no less than the actual subsistence minimum. The use of both tax rebates and tax social benefits are selective in terms of the contingent and taxpayers' income, which violates the principle of equality of all taxpayers before the law and the prevention of any manifestations of tax discrimination, fixed in subparagraph 4.1.2. Article 4 of the Tax Code of Ukraine. It is emphasized that without a progressive taxation of personal incomes it is impossible to build a welfare state. The transition to progressive taxation will yield positive results only if the scale of the shadow economy is minimized, overcoming the corruption of the tax administration system, restoring the independence of the judiciary, and ensuring effective state protection of human and property rights.

Keywords: tax system, taxation, income of individuals, tax deduction, tax social benefit, non-taxable minimum income, real living wage, progressive taxation.

JEL classification: H21, H24, H31.

И. А. Лютий

доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, заведующий кафедрой финансов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

В. Э. Иванюк

аспирантка кафедры финансов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ДОХОДОВ В УКРАИНЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ МОДЕРНИЗАЦИИ

Аннотация. В статье раскрыты взаимосвязи между фискальной, социальной и регулирующей функциями, которые выполняет подсистема налогообложения доходов физических лиц в общей системе налогообложения. Особое внимание обращено на потенциал налогообложения доходов физических лиц по содействию повышению уровня экономической активности населения, сбалансированному налогообложению индивидуальных/семейных доходов с точки зрения его (налогообложения) влияния на поведение домашних хозяйств в сферах потребления (расширение платежеспособного спроса), сбережений (стимулы целевого характера) и инвестиций (эндогенных – в собственный человеческий капитал, экзогенных – в сферу экономической деятельности как источник доходов). В соответствии с этим

обосновываются основные направления модернизации налогообложения доходов физических лиц в Украине с учетом реального состояния ее экономики, значительной дифференциации доходов и уровня жизни населения. Проанализированы преференциальные инструменты налогообложения доходов физических лиц, в том числе налоговая скидка и налоговая социальная льгота. Сформулированы предложения по внесению изменений в соответствующие статьи Налогового кодекса Украины с целью повышения эффективности использования указанных инструментов. Сделан вывод о концептуальном недостатке налоговой социальной льготы, который заключается в том, что порядок ее применения не обеспечивает в конечном счете налогоплательщику сумму чистого дохода, которая была бы не меньше, чем размер фактического прожиточного минимума. Применение и налоговой скидки, и налоговой социальной льготы носит избирательный характер в части контингента и доходов налогоплательщиков, нарушает принцип равенства всех плательщиков перед законом и недопущения любых проявлений налоговой дискриминации, зафиксированный в Налоговом кодексе Украины. Подчеркнуто, что без прогрессивного налогообложения доходов физических лиц построить социальное государство невозможно. Переход к прогрессивному налогообложению даст положительные результаты только при условии минимизации масштабов теневой экономики, преодоления коррумпированности системы налогового администрирования, восстановления независимости судебной власти, обеспечения действенной государственной защиты прав человека и прав собственности.

Ключевые слова: налоговая система, налогообложение, доходы физических лиц, налоговая скидка, налоговая социальная льгота, необлагаемый минимум доходов, реальный прожиточный минимум, прогрессивное налогообложение.

Узагальнюючим критерієм результативності економічних реформ є рівень життя населення. Система оподаткування індивідуальних доходів, оптимізована за функціями (фіскальною, соціальною та регулюючою), безпосередньо впливає як на економічну активність населення, так і на можливість державного бюджету забезпечувати акумулювання фінансових ресурсів, необхідних для надання суспільних благ, виконання соціальних зобов'язань перед громадянами згідно з положеннями Конституції [1] та законами України. Результативність економічних реформ забезпечується їх комплексністю, послідовністю та соціальною спрямованістю. У Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки зазначено, що “непослідовність податкової політики, її формування без урахування взаємозв'язку з реформуванням бюджетної політики, системи пенсійного забезпечення та інших сфер суспільного життя, відсутність належного прогнозування бюджетних, економічних та соціальних наслідків змін у системі оподаткування унеможливило виконання всіх поставлених цілей і завдань щодо проведених податкових реформ та призвело до негативного впливу на стан державних фінансів. Нерівномірний розподіл податкового навантаження заважає конкуренції та створює умови для тінізації економіки, що призводить до проблем з наповненням бюджетів усіх рівнів” [2]. З метою підвищення стабільності та прогнозованості податкової системи було передбачено розроблення Міністерством фінансів України Стратегії розвитку податкової системи на середньострокову перспективу. Але на сьогодні

така Стратегія не розроблена. На наше переконання, її важливою складовою повинні стати основні напрями модернізації оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Проблематика оподаткування доходів громадян знаходить належне місце в наукових дослідженнях вітчизняних науковців, зокрема в контексті *загальних питань оподаткування та реформування податкової системи* (Т. І. Єфименко [3–5], Ю. Б. Іванов, К. І. Швабій [6–8], А. І. Крисоватий, В. М. Мельник, Т. В. Кощук [9], А. М. Соколовська [5; 10; 11] та ін.), *фінансів домогосподарств та оподаткування їхніх доходів* (С. В. Іванов [12], С. І. Юрій, Т. О. Кізіма [13; 14] та ін.), *міжнародного досвіду й особливостей національних практик оподаткування в умовах євроінтеграційних процесів* (С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. А. Балакін [15], А. М. Демиденко, М. М. Тюріна [16], О. В. Коба, Я. О. Горбенко [17], О. О. Непочатенко, П. М. Боровик, Д. Ю. Парій [18], А. О. Нікітішин [19], Є. А. Носова [20], Ю. В. Сибірянська, О. М. Тимченко [21; 22], Л. П. Сідельникова, О. Є. Найденко [23], Н. С. Танклевська [24], Ю. О. Швець, Я. Ю. Бахметова [25] та ін.).

Відаючи належне такому значному доробку, варто констатувати, що проблема взаємозв'язків різних функцій та взаємоузгодження відповідних напрямів модернізації оподаткування доходів громадян у загальному контексті реформування податкової системи України потребує подальших досліджень з урахуванням національних особливостей і сучасних європейських та світових тенденцій. Залишаються недостатньо дослідженими умови формування податкових стимулів для індивідуальних та сімейних заощаджень у межах банківської системи, котрі можуть і повинні стати масштабним ресурсним джерелом активізації інвестиційних процесів. За суттєвих бюджетних обмежень державного фінансування інвестицій у людський капітал зростає актуальність гнучкого й дієвого використання “знижувальних” податкових механізмів, що сприятимуть залученню вивільненої частини доходів громадян до приватного фінансування різноманітних освітніх послуг, послуг із підвищення кваліфікації або набуття найновіших і перспективних професій тощо. Останніми роками істотно посилюються диференціація доходів громадян, розрив між їхніми крайніми полюсами, прискорюється “вимивання” частини середнього класу, загострюються проблеми бідності й соціальної нерівності. Це потребує зменшення податкового тягаря для відповідних верств населення та його перенесення на найвищі дохідні групи з одночасним реальним розширенням економічної свободи і можливостей з метою започаткування “нормального” й безпечного, захищеного державою прозорого бізнесу.

Метою статті є виявлення взаємозв'язків між функціями, що виконує підсистема оподаткування доходів громадян в загальній системі оподаткування, розкриття її (підсистеми) потенціалу для сприяння підвищенню рівня економічної активності населення, збалансованому оподаткуванню індивідуальних/сімейних доходів з точки зору його (оподаткування) впливу на раціональну поведінку домашніх господарств у сфері споживання (пла-

тоспроможний попит), заощаджень (стимулювання цільового характеру) та інвестицій (ендогенних – у власний людський капітал, екзогенних – у сферу економічної діяльності як джерело доходів). Відповідно до цього обґрунтовуються основні напрями модернізації оподаткування доходів громадян в Україні з урахуванням реального стану її економіки, значної диференціації доходів та рівня життя населення, поширення масової бідності й соціальної незахищеності.

Добробут нації є інтегрованим наслідком добробуту домашніх господарств, котрий формується залежно від обсягів, інтенсивності та сталості потоків доходів (грошових та натуральних), які домогосподарства отримують у власність і розпорядження. Домашні господарства є власниками й носіями факторів виробництва, одночасно провадять трудову, підприємницьку діяльність, діяльність у сферах споживання, заощаджень та інвестицій. Масштаби й особливості таких видів діяльності трансформуються в отримувані доходи за їх джерелами. Реалізація класичних принципів оподаткування передбачає достатність оподатковуваних доходів для збалансованої реалізації (у певних пропорціях) суто фіскальних цілей держави, цілей “нормального” споживання для розширеного відтворення домогосподарств, цілей заощаджень частини доходів та їх можливого інвестування в освіту, розвиток здібностей (розумових або фізичних), стан здоров'я членів домашніх господарств та/або у придбання/нагромадження капіталу (фінансового чи реального). Тобто “достатність доходу” є важливим критерієм, який необхідно враховувати під час обґрунтування основних напрямів модернізації підсистеми оподаткування доходів громадян.

Загальна схема формування фінансових можливостей індивіда як активного суб'єкта споживчого попиту на товарному ринку в контексті дотримання критерію “достатність доходу” передбачає, що його нижньою межею є реальний прожитковий мінімум: “в системі податкових відносин важливе місце посідає показник “граничний дохід” – мінімальний розмір отриманого доходу, з якого починається сплачуватися податок. У розвинутих країнах світу система прибуткового оподаткування будується таким чином, що показник “граничний дохід” залежить від кількості дітей, сімейного стану платника та способу оподаткування за єдиною чи роздільною системою” [26]. Отже, “в контексті персонального прибуткового оподаткування логічно було б розглядати дохід до оподаткування лише з урахуванням певних витрат на проживання (наприклад, прожиткового мінімуму)” [27, с. 26].

Такий підхід до дослідження проблематики оподаткування індивідуальних доходів дає змогу розглядати їх із позиції, що дохід, у широкому розумінні, – це насамперед можливості індивіда щодо здійснення споживання, заощаджень та інвестицій, які реалізуються шляхом визначення обсягу, асортименту і якості споживання індивіда та його сім'ї, структурування напрямів використання власних коштів у розрізі поточного й довгострокового споживання, вибору способів і форм здійснення заощаджень та інвестицій тощо. Останні визначаються рівнем чистого доходу, а точніше – до-

статністю доходу, яка безпосередньо формує мотиваційну поведінку платника податку стосовно характеру управління власним грошовим ресурсом. У цьому випадку простежується загальна логічна послідовність: “достатність доходу – можливості індивіда – фінансова спроможність – рівень активності у сферах споживання та заощаджень – ділова активність у відповідних сегментах ринку – ємність і структура відповідних ринків – ефективне бюджетування – фінансові можливості держави – дієва державна соціальна політика”. Тому будь-які надмірні вилучення чи обтяження індивідуального доходу, в тому числі через оподаткування, або хибне тлумачення його окремих складових із точки зору доцільності й обґрунтованості кваліфікації саме як доходу означають зменшення таких можливостей з відповідними наслідками – і для індивіда, і для територіальної громади та суспільства в цілому.

Відтак постає завдання оптимізації розміру вилучень, який давав би можливість забезпечити певний розумний баланс між приватними й публічними інтересами (потребами). Важливо побудувати систему оподаткування індивідуальних доходів, яка не створювала б ризиків виходу певних категорій населення з числа активних учасників формування платоспроможного попиту в тому чи іншому сегменті ринку через створення умов, за яких певні групи товарів та послуг (насамперед широкого вжитку) стають недоступними.

Схему формування чистого доходу (параметрів фінансових можливостей платника податку) шляхом коригування параметрів фінансових вилучень (податків) наведено на рисунку.

Частина чистого доходу між вказаними межами, власне, і є тією величиною, що визначає потенціал фінансових можливостей індивіда, які в подальшому можуть бути реалізовані в той чи в інший спосіб та у відповідному обсязі. У разі зміщення граничної межі споживання, граничної межі

Рисунок. Логічна схема формування чистого доходу (параметрів фінансових можливостей платника податку) шляхом коригування параметрів фінансових вилучень (податків)

Складено авторами.

вилучень, загального доходу в певний бік відбуватиметься відповідна зміна параметрів фінансових можливостей платника податку. Податок у такому разі має виступати інструментом, спроможним належним чином коригувати ці параметри.

Головний недолік чинної системи оподаткування доходів фізичних осіб вбачається в тому, що вона базується здебільшого на пріоритеті фіскальної функції й не сприяє формуванню достатніх грошових ресурсів домашніх господарств для заощаджень та інвестування в людський капітал. Фактично оподаткуванню підлягає частина доходу, яка апріорі не повинна оподатковуватися, оскільки перебуває в межах реального (а не офіційного) прожиткового мінімуму.

Невідповідність офіційних базових державних соціальних гарантій їхнім реальним значенням не дає змоги вибудовувати соціально орієнтовану систему оподаткування індивідуальних доходів із метою формування достатньої платоспроможності домашніх господарств, здійснювати дієву соціальну політику подолання бідності. За даними Державної служби статистики України, у 2017 р. 6,9 % населення мали середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць менше 1920 грн, а від 1920 грн (2,4 дол. США на добу) до 3720 грн (4,6 дол. США на добу) – 51,2 % (табл. 1). Тобто майже 60 % громадян перебувають за межею бідності (частка осіб, чиє добове споживання є нижчим від 5,05 дол. США за паритетом купівельної спроможності на особу) [28, с. 16].

Таблиця 1. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів на місяць, грн¹

Величина доходів, грн	2010	2011	2012	2013	2014 ²	2015 ²	2016 ²	2017 ²
До 1920,0	78,1	70,5	61,2	54,6	51,7	35,3	18,4	6,9
1920,1–2280,0 ³	21,9	29,5	14,5	16,6	16,5	17,6	16,0	7,7
2280,1–2640,0	...	...	9,3	10,5	11,7	15,9	16,4	11,0
2640,1–3000,0	...	...	5,6	6,8	7,8	11,4	13,6	11,0
3000,1–3360,0	...	...	3,1	4,3	4,6	6,7	10,0	10,7
3360,1–3720,0	...	...	2,1	2,0	2,5	4,4	7,9	10,8
3720,1–4080,0 ³	...	...	4,2	5,2	5,2	8,7	17,7	9,3
4080,1–4440,0	...	...	...	...	...	...	...	6,3
4440,1–4800,0	...	...	...	...	...	...	...	6,4
4800,1–5160,0	...	...	...	...	...	...	...	5,1
Понад 5160,0	...	...	...	...	...	...	...	14,8

¹ З 2011 р. при розрахунках середньодушових показників, а також диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту використовується шкала еквівалентності. Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів Державна служба статистики України провела перерахунок даних 2010 р. з урахуванням шкали еквівалентності.

² Без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ У 2010 та 2011 рр. – понад 1920 грн, у 2012–2016 рр. – більш як 3720 грн.

Джерело: Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/roz2010_u.htm.

Чисельність осіб із середньодушовими еквівалентними загальними доходами¹ на місяць, нижчими від *фактичного прожиткового мінімуму* (розраховується щомісяця Міністерством соціальної політики України для спостереження за динамікою рівня життя на підставі статистичних даних про рівень споживчих цін), становила 13,5 млн, або майже 35 % населення (табл. 2).

Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу на місяць) був меншим за фактичний в 1,83 раза. Згідно зі ст. 7 Закону України “Про Державний бюджет України на 2019 рік”, прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць встановлено з 1 січня 2019 р. в розмірі 1853 грн, з 1 липня – 1936, з 1 грудня – 2027 грн, а для працездатних осіб – 1921, 2007 і 2102 грн відповідно. Мінімальну заробітну плату на 2019 р. встановлено в місячному розмірі 4173 грн [29]. При цьому в українському законодавстві склалась практика встановлення певних соціальних виплат у розмірі, який прив’язаний навіть не до прожиткового мінімуму, а до “рівня забезпечення прожиткового мінімуму”, що взагалі є певним нонсенсом.

Властиві чинній моделі оподаткування індивідуальних доходів неодолики пояснюють неспроможність останньої зменшити обсяг тіншової економіки. Це призводить до постійного підвищення фіскального тиску на легальні доходи, посилюючи ще більше диференціацію в суспільстві за рівнем життя, унеможлиблює формування реального, а не задекларованого адміністративним шляхом на основі квазісоціальних стандартів середнього класу. На сьогодні необхідно констатувати, що законодавчо визначений прожитковий мінімум не відповідає ні фактичному, ні реальному. Громадяни, котрі отримують “середній дохід”, насправді проживають на межі бідності, а їхній щомісячний дохід ледь покриває необхідні платежі, причому вони є основною групою платників податків.

Слід урахувати і той факт, що з пенсіонерів, які позбавлені можливості регулювати розмір власного доходу (отримуючи його у фіксованому розмірі у вигляді пенсії), всупереч принципу платоспроможності не знімається обов’язок сплати майнових податків, насамперед податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Відтак видається вразливою позиція, за якої щодо майнового податку не повинні надаватись пільги, “виходячи зі статусу платника, такі пільги допускаються тільки щодо специфічних якостей об’єкта оподаткування” [30]. Адже виникає цілком логічне запитання, в який спосіб у цьому разі дотримуватиметься принцип платоспроможності, адже суб’єкт, котрий покликаний виконувати податкове зобов’язання, по

¹ За методологією Державної служби статистики України загальні доходи складаються з грошових доходів, а також вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного домогосподарства (за винятком поточних витрат на її виробництво), у порядку самозаготівель, суми безготівкових пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, суми безготівкових пільг на оплату телефону, проїзду в транспорті, на оплату товарів та послуг з охорони здоров’я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, вартості подарованих родичами та іншими особами продовольчих товарів.

Таблиця 2. Середньодушові загальні доходи відносно законодавчо встановленого та фактичного прожиткового мінімуму¹

Показник	2010	2011	2012	2013	2014 ²	2015 ²	2016 ²	2017 ²
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму: млн осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5	1,5	0,9
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4	3,8	2,4
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму: млн осіб	...	...	...	...	6,3	20,2	19,8	13,5
у відсотках до загальної чисельності населення	...	...	...	...	16,7	51,9	51,1	34,9
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу на місяць, грн)	843,2	914,1	1 042,4	1 113,7	1 176,0	1 227,3	1 388,1	1 603,7
Середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу на місяць, грн)	...	...	...	...	1 357,6	2 257,0	2 646,4	2 941,5

¹ З 2011 р. при розрахунках середньодушових показників, а також показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності. Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів Державна служба статистики України здійснила перерахунок даних за 2010 р. з урахуванням шкали еквівалентності.

² Без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

суті, усунений з процесу регулювання, а отже, незрозуміло, яким чином пов'язуватиметься оцінка платоспроможності платника податку з так званими специфічними якостями об'єкта оподаткування.

Певною мірою нівелюючий вплив на зменшення купівельної спроможності пенсіонерів справляє запровадження системи житлових субсидій, що в умовах стрімкого та значного за розміром підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги дає змогу зберігати відносний рівень платоспроможності в сегменті споживчих витрат.

Разом із тим такої нівелюючої дії немає в сегменті так званого (тобто декларованого) середнього класу, у представників якого здебільшого відсутні підстави для отримання житлових субсидій і котрий, відповідно, змушений велику частину доходу витратити на оплату житлово-комунальних послуг у повному обсязі за високими тарифами, таким чином зменшуючи витрати в сегментах поточного споживання та особливо заощаджень, наближаючись за цим критерієм до бідніших груп населення.

Загальна ситуація має такий вигляд, що в сукупних витратах населення України домінують витрати на продовольчу групу товарів та оплату житлово-комунальних послуг (табл. 3).

У цілому варто говорити про загальну звуженість ємності споживчого ринку, що зумовлено здебільшого низьким рівнем доходів, а отже, і грошових витрат населення України. При цьому варто зауважити, що висока частка споживчих витрат у загальних грошових доходах домогосподарств властива не лише незаможним громадянам, а й тим, котрі офіційно класифікуються як середній клас. Податкова система в таких умовах має бути орієнтована на збільшення платоспроможності населення як основу зростання споживчого попиту, що передусім потрібно забезпечувати через суттєве підсилення соціальної функції оподаткування індивідуальних доходів. Саме такий підхід, на наш погляд, слід задекларувати як основний у блоці "податкова реформа" урядової економічної програми.

Нині чинна система є нестабільною в частині як концептуальної моделі, що протягом її функціонування відобразилось у переході з умовно прогресивного (хоча й певною мірою помірною, з огляду на кількість інтервалів прогресії) оподаткування до оподаткування на основі єдиної ставки і навпаки, так і в аспекті зміни елементів податку – розміру податкових ставок, у тому числі з їх диференціацією залежно від місця отримання доходу, інтервалів оподаткування, неоподаткованого мінімуму, податкових преференцій та їх розмірів, принципів встановлення тощо. На практиці це означає, що і надалі система оподаткування індивідуальних доходів у кращому разі підлягатиме "косметичним" змінам без її концептуальної трансформації, яка має передбачати, з одного боку, її перетворення на інструмент боротьби з бідністю як масовим явищем, а з другого – підвищення платоспроможності на рівні, котрий забезпечує можливість інвестування в розвиток людського капіталу (концепція "достатності доходу").

Таблиця 3. Структура сукупних витрат домашніх господарств України у 2010–2017 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4
<i>Структура сукупних витрат домогосподарств, %</i>								
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9
Продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9
Алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3	2,9	3,1
Непродовольчі товари та послуги у тому числі	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5	41,9
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7	5,6	5,5
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	17,0
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	3,8
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,6
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2	2,3
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8	7,1
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг</i>	<i>7,6</i>	<i>8,0</i>	<i>8,3</i>	<i>8,0</i>	<i>8,1</i>	<i>10,2</i>	<i>14,7</i>	<i>15,4</i>

¹ Без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Відповідно до ст. 4 Податкового кодексу України (*далі* – ПКУ) важливими принципами, на яких ґрунтується податкове законодавство, є *фіскальна достатність* (встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями) та *соціальна справедливість* (установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків) [31]. У розділі IV ПКУ преференційна частина системи оподаткування доходів фізичних осіб представлена трьома елементами – звільнення від оподаткування окремих видів доходів (які не включаються до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку), податкова знижка та податкова соціальна пільга.

З переліку доходів, що не входять до оподаткованого доходу, який налічує 59 позицій, лише окремі спрямовані на стимулювання певних видів діяльності, утворюючи групу так званих активних преференцій. Це доходи, пов'язані з тією чи іншою формою оплати за навчання. Решта преференцій першої групи, які становлять її домінуючу частину, належать до так званої соціальної групи – це доходи, пов'язані з різноманітними виплатами для окремих категорій громадян.

Наступний різновид преференцій із податку на доходи фізичних осіб – податкова знижка (ст. 166 ПКУ). Податкова знижка для фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, – це документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати, у випадках, визначених Кодексом¹.

Загальна сума податкової знижки, нарахована платнику податку у звітному податковому році, *не може перевищувати суми річного загального оподаткованого доходу платника податку, нарахованого як заробітна плата*, зменшена з урахуванням положень п. 164.6 ст. 164 ПКУ². Перелік витрат, дозволених до включення до податкової знижки (п. 166.3 ст. 166), налічує дев'ять позицій. З них три позиції пов'язані з фінансуванням *житлових потреб*, а саме:

– частина суми процентів, сплачених платником податку за користування іпотечним житловим кредитом, що визначається відповідно до ст. 175 ПКУ;

¹ Підпункт 14.1.170 ст. 14 ПКУ.

² Відповідно до п. 164.6 ст. 164 Кодексу “під час нарахування доходів у формі заробітної плати база оподаткування визначається як нарахована заробітна плата, зменшена на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків до Накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкових страхових внесків до недержавного пенсійного фонду, які відповідно до закону сплачуються за рахунок заробітної плати працівника, а також на суму податкової соціальної пільги за її наявності. При нарахуванні доходів у вигляді винагороди за цивільно-правовими договорами за виконання робіт (надання послуг) база оподаткування визначається як нарахована сума такої винагороди, зменшена на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” [31].

– суми витрат платника податку на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, визначеного законом, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним;

– сума коштів у вигляді орендної плати за договором оренди житла (квартири, будинку), оформленим відповідно до вимог чинного законодавства, фактично сплачених платником податку, який має статус внутрішньо переміщеної особи¹.

Три позиції обумовлені фінансуванням *освітніх і медичних потреб*². До податкової знижки можуть бути включені:

– суми коштів, сплачених платником податку на користь вітчизняних закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти для компенсації вартості здобуття відповідної освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення;

– суми коштів, сплачених платником податку на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, у тому числі для придбання ліків;

– суми витрат платника податку на оплату допоміжних репродуктивних технологій згідно з умовами, встановленими законодавством, але не більше ніж сума, що дорівнює третині доходу у вигляді заробітної плати за звітний податковий рік.

Одна позиція пов'язана з фінансуванням *страхових платежів та пенсійних внесків*, а саме: суми витрат платника податку на сплату страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та пенсійних внесків, сплачених платником податку страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, банківській установі за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом із недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади та рахунки учасників фондів банківського управління як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення³.

До податкової знижки можуть бути включені суми коштів, сплачених платником податку у зв'язку з переобладнанням транспортного засобу, що

---

¹ Платник податку має право скористатися зазначеною податковою знижкою виключно за умови, що він та/або члени його сім'ї першого ступеня споріднення: не мають у власності придатної для проживання житлової нерухомості, розташованої поза межами тимчасово окупованої території України; не отримують передбачених законодавством України бюджетних виплат для покриття витрат на проживання. Розмір знижки не може перевищувати (у розрахунку на календарний рік) 30 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року.

² Підпункти 166.3.3, 166.3.4, 166.3.6 ст. 166 ПКУ.

³ Відповідно до підпункту 166.3.5 ст. 166 ПКУ зазначені суми не перевищують (у розрахунку за кожний з повних чи неповних місяців звітного податкового року, протягом яких діяв договір страхування) рівні, визначені в абзаці першому пп. 169.4.1 ст. 169 Кодексу.

належить платникові податку, з використанням у вигляді палива моторного сумішевого, біоетанолу, біодизелю, стиснутого або скрапленого газу, інших видів біопалива¹.

Нарешті, одна позиція пов'язана з пожертвуваннями та благодійними внесками фізичних осіб неприбутковим організаціям (у розмірі, що не перевищує 4 % суми загального оподаткованого доходу звітного року)².

Недоліком податкової знижки можна вважати неможливість її застосування до доходів, які відмінні від заробітної плати. Наприклад, фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність і отримує відповідні доходи (відмінні від заробітної плати), не може скористатися податковою знижкою для фінансування освітніх і медичних потреб. Постає питання про фактичне порушення принципу рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, що зафіксовано у пп. 4.1.2 ст. 4 ПКУ. Розділ IV Кодексу має назву “Податок на доходи фізичних осіб” – податок, а не “податки”, хоча є окремі статті – ст. 177 “Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою – підприємцем від провадження господарської діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування”, ст. 178 “Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність”. Але чому тоді немає статті “Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою – найманим працівником”? *Право на податкову знижку повинні мати всі платники податку на доходи фізичних осіб. Її сутність за такого підходу полягає в тому, що фізичні особи, а не держава самостійно фінансують додаткові або особливі потреби, наприклад, в освітніх або медичних послугах чи у пенсійному страхуванні тощо.*

Пропонуємо викласти пп. 14.1.170 ст. 14 Податкового кодексу України в такій редакції: “Податкова знижка для фізичних осіб – платників податку на доходи фізичних осіб – документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року, у випадках, визначених цим Кодексом”.

Відповідно, абзац третій п. 164.1 ст. 164 Кодексу варто викласти в такій редакції: “У разі використання права на податкову знижку базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу на суми податкової знижки такого звітного року”.

Важливим інструментом забезпечення елементів соціальної справедливості в процесі оподаткування доходів фізичних осіб є податкова соціальна пільга, види і порядок надання якої визначені ст. 169 ПКУ: “Податкова соці-

¹ Підпункт 166.3.7 ст. 166 ПКУ.

² Підпункт 166.3.3 ст. 166 ПКУ.

альна пільга застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень”¹.

Концептуальною вадою податкової соціальної пільги є те, що порядок її застосування не забезпечує в кінцевому підсумку (тобто після оподаткування) платнику податку ту суму чистого доходу, який був би не меншим за розмір *фактичного прожиткового мінімуму*. Адже коефіцієнт 1,4 навіть не компенсує різницю між затвердженим законом розміром прожиткового мінімуму та його фактичним розміром.

Як зазначалося, законодавчо встановлений прожитковий мінімум для працездатних осіб становить на 1 січня 2019 р. 1921 грн на місяць. Тобто гранична сума нарахованого доходу (заробітної плати), яка дає право на податкову соціальну пільгу, не повинна перевищувати 2690 грн (1921 грн · 1,4). Середньорічний розмір *фактичного прожиткового мінімуму* (у середньому на одну особу в місяць), розрахований Міністерством соціальної політики України ще для умов 2017 р., дорівнював 2941,5 грн. Мінімальну заробітну плату на 2019 р. встановлено в місячному розмірі 4173 грн.

Платник податку має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 50 % прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку (пп. 169.1.1 ст. 169 Кодексу). Тобто податкова соціальна пільга в цьому випадку становитиме 960,5 грн (1921 грн / 2), а оподатковуваний дохід – 1729,5 грн (2690 грн – 960,5 грн). Людині, котра отримала заробітну плату 2690 грн, треба буде сплатити податок за ставкою 18 % із 1729,5 грн, тобто 311,31 грн. Таким чином, навіть із мізерної суми у 2690 грн реальна ставка податку дорівнює 11,57 %. Залишок “на руки” – 2378,69 грн, що менше *фактичного прожиткового мінімуму* (у середньому на одну особу в місяць), розрахованого Міністерством соціальної політики України для умов 2017 р., на 562,81 грн, або на 19 %.

Якщо враховувати, що роботодавець не може платити працівнику на місяць менше 4173 грн (за умов повних робочих днів протягом усього місяця), то заробітна плата, яка дає право на податкову соціальну пільгу (2690 грн), – це 64,5 % від мінімальної зарплати. Тобто, *працівник не повинен мати повної зайнятості протягом місяця*, щоб отримати 2690 грн, які дають право на податкову соціальну пільгу, але при цьому він ще сплачує податок за реальною ставкою 11,57 %.

---

¹ Підпункт 169.4.1 ст. 169 ПКУ.

Доречно вказати й на інші вади чинного порядку застосування податкової соціальної пільги. До них, зокрема, можна віднести:

– вибірковий характер застосування в частині контингенту платників податку. Податкова соціальна пільга поширюється на обмежені категорії осіб (переважно на тих, котрі мають певний соціальний статус, заслуги перед країною тощо; причому значна частина таких категорій громадян, які є потенційними користувачами пільги, на практиці через об'єктивні причини скористатися нею не може через вік, трудова діяльність в якому не ведеться). Хоча навіть за такого підходу необґрунтовано не враховані окремі категорії громадян, наприклад, ті, на утриманні яких є хворі, особи з інвалідністю, інші члени сім'ї (зокрема, батьки), а не лише діти;

– вибірковий характер у частині видів доходів платника податку. Податкова соціальна пільга не може бути застосована до: доходів платника податку, інших ніж заробітна плата; заробітної плати, яку платник податку отримує одночасно з доходами у вигляді стипендії, грошового чи майнового (речового) забезпечення учнів, студентів, аспірантів, ординаторів, ад'юнктів, військовослужбовців, що виплачуються з бюджету; доходу самозайнятої особи від провадження підприємницької діяльності, а також незалежної професійної діяльності. Адже в такому разі не враховується як загальний граничний дохід, розмір якого є підставою для застосування податкової соціальної пільги, так і залишковий чистий дохід у відповідного платника податку в контексті його співвідношення з фактичним розміром прожиткового мінімуму, не говорячи вже про величину цього мінімуму на кожного члена сім'ї платника;

– обмеженість граничного доходу платника податку, яким чинний порядок застосування податкової соціальної пільги гарантує врахування кількості дітей, котрі перебувають на його утриманні, до тієї самої величини, що й для всіх платників податків. Такий дохід хоча й збільшується відповідно до кількості дітей, які перебувають на утриманні платника, проте навіть його сумарна величина може виявитися меншою за величину фактичного прожиткового мінімуму, розраховану на одну особу;

– виключення з користувачів податкової соціальної пільги, власне, самого платника податку, коли на його утриманні перебувають певні особи. Адже чинний порядок застосування пільги передбачає, що в разі, якщо платник податку має право на її використання з двох і більше зазначених у цьому порядку підстав, застосовується одна податкова соціальна пільга з підстави, котра передбачає її найбільший розмір. Таким чином, платник податку може обрати найбільшу податкову соціальну пільгу на особу, яка перебуває на його утриманні, проте сам платник щодо самого себе застосувати пільгу не зможе. У результаті сумарний залишковий чистий дохід з розрахунку на кожного члена такої сім'ї виявиться набагато меншим;

– неврахування сукупного доходу сім'ї, який також може виявитися меншим за величину фактичного розміру прожиткового мінімуму на одну особу.

Наявність вказаних недоліків призводить до того, що податкова соціальна пільга не виконує належним чином основну функцію – підвищення

платоспроможності громадян у сегменті незаможних верств населення. Це зумовлено насамперед загальним підходом до встановлення основного “критерію-прив’язки” податкової соціальної пільги – *законодавчо визначеного* розміру прожиткового мінімуму, який навіть менший від так званого *фактичного прожиткового мінімуму*, що розраховується Міністерством соціальної політики України, не говорячи вже про *реальний прожитковий мінімум*, який за оцінками перевищує законодавчо визначений не менше ніж у три рази.

На нашу думку, закон повинен містити одне поняття “прожитковий мінімум”, яке і відобразатиме його реальну величину та, відповідно, застосовуватиметься під час встановлення інших похідних державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, включаючи передусім таку, як “мінімальна заробітна плата”. У протилежному разі втрачається сенс будь-якого наукового обґрунтування та наукових дискусій щодо оптимального фіскального навантаження на фізичних осіб, оскільки спотворюється не лише державна соціальна політика, а й державна політика оподаткування, особливо на етапі її модернізації, коли *в основу нової системи потрібно покласти принципи прогресивного оподаткування*.

Водночас визначення обґрунтованих діапазонів шкал прогресії без дотримання вимог щодо державних соціальних стандартів є недоцільним. Адже тоді неможливо забезпечити справедливий розподіл податкового тягаря на різні верстви населення, диференційованих за рівнем статків, що особливо важливо в умовах тотальної бідності та високої диференціації населення за рівнем життя.

Саме в базовому законі про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії слід встановити співвідношення між прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою з метою припинення необґрунтованих маніпулювань із цими показниками щороку під час затвердження бюджету. Такий підхід, на нашу думку, має забезпечити автоматичне коригування розміру мінімальної заробітної плати, а відтак – і всієї тарифної сітки.

Законодавчі ініціативи в цьому напрямі мають, на наш погляд, бути орієнтовані на якісний перехід до моделі, котра забезпечувала б застосування: прогресивного оподаткування як основи справедливого розподілу фіскального тягаря між бідними і багатими, скорочення розриву між ними; неоподаткованого мінімуму на рівні прожиткового мінімуму як основи для побудови об’єктивних шкал прогресії з метою оптимізації податкового навантаження на відповідні групи платників податку; дієвої системи податкових (індивідуальних та групових) преференцій, котрі підвищують платоспроможність індивіда у сферах поточного споживання, заощаджень та інвестицій.

Без прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб побудувати соціальну державу неможливо. Але перехід до прогресивного оподаткування дасть позитивні результати лише за умов мінімізації масштабів тіньової економіки, подолання корумпованості системи податкового адмініструван-

ня, відновлення незалежності судової влади, забезпечення дієвого державного захисту прав людини та прав власності. Все це потребує політичної волі та широкої суспільної підтримки.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#n9>.
3. Єфименко Т. І. Податки в інституційній системі сучасної економіки / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2011. 688 с.
4. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 446 с.
5. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / за ред. Т. І. Єфименко, А. М. Соколовської. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 448 с.
6. Іванов Ю. Б., Швабій К. І. Нагальні проблеми формування державної податкової політики в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 39–52.
7. Швабій К. І. Регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 27–44.
8. Швабій К. І. Оподаткування доходів населення: проблеми науки та практики : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2009. 296 с.
9. Крисоватий А. І., Мельник В. М., Кошук Т. В. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 236 с.
10. Соколовська А. М. Концепція ліберальної податкової реформи: доцільність і можливість реалізації в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 12. С. 12–31.
11. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС / за ред. А. М. Соколовської. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. 448 с.
12. Іванов С. В. Фінанси домогосподарств: аналіз у контексті політики забезпечення добробуту населення України. *Фінанси України*. 2018. № 9. С. 7–24.
13. Юрій С. І., Кізима Т. О. Оподаткування доходів сім’ї: сутність та необхідність запровадження в Україні. *Регіональна економіка*. 2010. № 3. С. 165–171.
14. Кізима Т. О. Податкове навантаження на домогосподарства: теоретичні підходи та методика визначення. *Вісник Донецького національного університету. Сер.: Економіка і право*. 2009. Вип. 2. С. 248–253.
15. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16–38.
16. Демиденко А. М., Тюріна М. М. Оподаткування доходів громадян в Україні: фіскальні новації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 45–48.
17. Коба О. В., Горбенко Я. О. Оподаткування доходів фізичних осіб: закордонний та вітчизняний досвід. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 931–935.
18. Непочатенко О. О., Боровик П. М., Парій Д. Ю. Оновлений механізм справляння податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. Вип. 1 (16). С. 54–70.
19. Нікітішин А. О. Податкова політика стимулювання розвитку людського капіталу. *Фінанси України*. 2016. № 10. С. 113–127.
20. Носова Є. А. Реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Економіка*. 2016. Вип. 1. С. 18–25.

21. Тренди в динаміці податку на доходи фізичних осіб у 2011–2016 роках. Київ : Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. 2017. 26 с.
22. Тимченко О. М., Сибірянська Ю. В. Фіскальні ефекти структурних зрушень у податковій системі України. *Економічний часопис-XXI*. № 1-2 (1). 2014. С. 69–73.
23. Сідельникова Л. П., Найденко О. Є. Реалізація принципу соціальної справедливості в оподаткуванні фізичних осіб. *Економіка розвитку*. 2017. № 2. С. 86–96.
24. Танклевська Н. С. Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки*. 2013. Т. 1, вип. 1 (6). С. 264–268.
25. Швець Ю. О., Бахметова Я. Ю. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 771–775.
26. Мельник І. Б. Зарубіжний досвід щодо оподаткування доходів фізичних осіб. URL: <http://intkonf.org/melnik-ib-zarubizhniy-dosvid-schodo-opodatkuvannya-dohodiv-fizichnih-osib/>.
27. Задорожня Л. А. Компаративний аналіз баз оподаткування персонального прибуткового податку в ЄС та Україні. *Економіст*. 2016. № 11. С. 26–32.
28. Цілі сталого розвитку: Україна : нац. доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2017. 174 с.
29. Про Державний бюджет України на 2019 рік : закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>.
30. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / Швейцарсько-український проект “Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO”. Київ : ТОВ “Софія-А”, 2013. 160 с.
31. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Act No. 254к/96-ВР, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On approving the Strategy for reforming the public finance management system for 2017–2020* (Decree No. 142-p, February 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#n9> [in Ukrainian].
3. Iefymenko, T. I. (2011). *Taxes in the institutional system of the modern economy*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya [in Ukrainian].
4. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2015). *Improving public finance management and reforming the Ukrainian tax system*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
5. Iefymenko, T. I., Sokolovska, A. M. (Eds.). (2013). *Dynamics of tax burden in Ukraine in the context of implementation of tax reform*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
6. Ivanov, Yu. B., Shvabii, K. I. (2017). Urgent problems of state tax policy formation in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 5, 39–52 [in Ukrainian].
7. Shvabii, K. I. (2013). Regulatory efficiency of personal income tax in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 4, 27–44 [in Ukrainian].
8. Shvabii, K. I. (2009). *Income taxation: problems of science and practice*. Irpin: Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy [in Ukrainian].
9. Krysovatyi, A. I., Melnyk, V. M., & Koshchuk, T. V. (2014). *Tax transformations in the EU and Ukraine's tax policy in the context of European integration*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
10. Sokolovska, A. M. (2015). The concept of liberal tax reform: feasibility and opportunity of implementation in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 12, 12–31 [in Ukrainian].

11. Sokolovska, A. M. (Ed.). (2017). *Tax harmonization in Ukraine under the terms of the Association Agreement between Ukraine and the EU*. Kyiv: DNNU "Akademiia finansovoho upravlinnia" [in Ukrainian].
12. Ivanov, S. V. (2018). Household finances: analysis in the context of Ukraine's welfare policy. *Finance of Ukraine*, 9, 7–24 [in Ukrainian].
13. Yurii, S. I., Kizyma, T. O. (2010). Family income taxation: essence and necessity of introduction in Ukraine. *Regional Economy*, 3, 165–171 [in Ukrainian].
14. Kizyma, T. O. (2009). Tax burden on households: theoretical approaches and methods of determination. *Bulletin of Donetsk National University. Series: Economics and Law*, 2, 248–253 [in Ukrainian].
15. Gasanov, S. S., Kudriashov, V. P., & Balakin, R. L. (2015). Reforming the Ukrainian fiscal system in the context of European integration processes. *Finance of Ukraine*, 5, 16–38 [in Ukrainian].
16. Demydenko, L. M., Tiurina, M. M. (2017). Personal income taxation in Ukraine: fiscal novations. *Investments: practice and experience*, 16, 45–48 [in Ukrainian].
17. Koba, O. V., Horbenko, Ya. O. (2018). Personal income taxation: foreign and domestic experience. *Global and National Problems of Economy*, 22, 931–935 [in Ukrainian].
18. Nepochatenko, O. O., Borovyk, P. M., & Parii, D. Yu. (2016). The updated mechanism for levying taxes on personal income: problems and prospects. *Economy. Management. Innovations*, 1 (16), 54–70 [in Ukrainian].
19. Nikitishyn, A. O. (2016). Tax policy to stimulate human capital development. *Finance of Ukraine*, 10, 113–127 [in Ukrainian].
20. Nosova, Ye. A. (2016). The reform of personal income taxation in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 1, 18–25 [in Ukrainian].
21. Financial and Economic Analysis Office in the Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Trends in the dynamics of personal income tax in 2011–2016*. Kyiv: Author [in Ukrainian].
22. Tymchenko, O. M., Sybirianska, Yu. V. (2014). Fiscal effects of structural changes in the tax system of Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 1-2 (1), 69–73 [in Ukrainian].
23. Sidelnykova, L. P., Naidenko, O. Ye. (2017). Implementation of the principle of social justice in the taxation of individuals. *Economics of development*, 2, 86–96 [in Ukrainian].
24. Tanklevska, N. S. (2013). World experience of personal income taxation. *Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy. Economic Sciences*, Vol. 1, Iss. 1 (6), 264–268 [in Ukrainian].
25. Shvets, Yu. O., Bakhmetova, Ya. Yu. (2017). The taxation of income of natural persons: issues and prospects in Ukraine and the EU. *Global and National Problems of Economy*, 17, 771–775 [in Ukrainian].
26. Melnyk, I. B. (n. d.). *Foreign experience in taxation of individual incomes*. Retrieved from <http://intkonf.org/melnik-ib-zarubizhnyi-dosvid-schodo-opodatkovannya-dohodiv-fizichnih-osib/> [in Ukrainian].
27. Zadorozhnia, L. A. (2016). Comparative analysis of tax bases of personal income tax in the EU and Ukraine. *Economist*, 11, 26–32 [in Ukrainian].
28. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2017). *Sustainable Development Goals: Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].
29. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *About the State Budget of Ukraine for 2019* (Act No. 2629-VIII, November 23). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> [in Ukrainian].
30. Hanuschak, Yu. (2013). *Reform of the territorial organization of authority*. Kyiv: LLC "Sofia-A" [in Ukrainian].
31. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].